

Remil İlmî ve Divan Şiirine Yansımaları *Reflections on Remilology and Divan Poetry*

Emrah AYDEMİR

Özet

Klasik Türk edebiyatı; sosyal, edebî, tarihî, kültürel yönden büyük bir kaynak ve birikime sahiptir. Bu unsurlardan biri de remil ilmine dair şiirdeki kullanımlardır. İnsanlar hayatları boyunca hep geleceği merak edip onu öğrenmeyi arzulamışlardır. Bu duygu ister güvenlik ister güç veya insanî bir merak olsun hep ön planda olan duygulardan biri olmuştur. Âdemoğlu sevdiğinden tutun da sevmediğine, dosttan-düşmana, iyiden-kötüye, güzelden-cirkine kadar büyü, fal, sihir gibi yasak olan ve büyük günahlardan sayılan bu yollara çeşitli sebeplerden dolayı yönelmiştir.

Divan şairleri de bu konuya kayıtsız kalmamış ve şiirlerinde buna yer vermişlerdir. Böylece remil ilmi de kendine ait özellikleri ve unsurlarıyla şairlerin bakış açılarıyla Divan edebiyatında yer almıştır. Remil falı, kum üzerine parmakla veya kâğıt üzerine kalemle birtakım noktalar sıralanıp çizgi çekilerek gelecekteki haber vermeye dair bir ilimdir. Kum falı olarak da bilinmektedir.

Bu çalışmada dinen yasaklanan ve büyük günahlardan sayılan falcılığa -özellikle remile- yönelik şairlerin düşünceleri, duyguları ve bu hassas konuya nasıl değindikleri üzerinde durulacaktır. Ayrıca şairlerin; edebî zevk, güç-otorite; merak, iyilik-kötülük, âşık-maşuk, mazmun, malzeme veya başka hangi sebeplerden ötürü bu ilmi kullandıkları da yine göz önünde bulundurulularak ortaya koyulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şair, divan şiiri, gizli ilimler, remil

Abstract

Classical Turkish Literature; social, literary, historical, cultural and has a great source and accumulation. One of these features is the use of fortune-telling. People have always wished for the future to wonder about their future and learn about it. Whether it's security, power, or a special curiosity for someone, it's always been one of the front-line feelings. People have turned to many forbidden big sins such as magic, fortune, magic, from love to enemy, from good to bad, from good to bad.

Divan poets are interested in this subject and they have included this subject in their poems. Thus, fortune telling has taken place in Divan literature with its own characteristics and the view of poets.

This work will focus on the poets' thoughts, feelings and how they work on this sensitive issue for fortune-telling, which is prohibited from listening and great sins. Also poets; literary pleasure, power-authority; curiosity, good-bad, loving-loving, mazmoon, material or other how they will be used to explain.

Key Words: Poet, divan poetry, hidden sciences, remil

.....
Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, emrhaydemir@gmail.com

Arz etme bana nokta-i eşkâl-i nücûmu
Ben nükte-şinâsım beni remmâl mı sandın
Hayâlî

Giriş

A. Remil İlmi ve Şairler

Konuya geçmeden önce gizli ilimlerin hangileri olduğu ve Taşköprü-zâde'nin ilimlere dair tasnifi Nagihan Eke'nin "Zâtî'nin Şiirinde İlim" adlı çalışmasında şu şekilde verilmiştir:

I. Dini İlimler

1. Kur'ân ve Hadîs
2. Tasavvuf

II. Tabîî İlimler

1. Rüya Tabiri
2. İlmü't-Tıb
3. İlm-i Kimya
4. İlm-i Fal
 - 4.1. Kur'ân Falı
 - 4.2. İlm-i Reml
 - 4.3. İlm-i İhtilâc
5. Sihir ve Tılsımât

III. Riyazî İlimler

1. İlm-i Mûsikî
2. Astroloji
 - 2.1. İlm-i Tencim
 - 2.2. İlm-i Zâyirçe

IV. İbârî İlimler (İlm-i Şiir)

V. Kitâbî İlimler (Hat) ¹.

Tasnifte "Tabîî İlimler" başlığı altında falın bir alt başlığı şeklinde verilen "ilm-i reml" olarak tasnif olunan remil ilmi diğer ilimler gibi insanların uğraş alanlarından olmuştur. İnsanoğlu hep merak etmiş ve bu merakını gidermek için bazen kontrolden çıkarak merak duygusunu yenmeye çalışmıştır. Divan şairleri de acaba merak ettikleri için mi yoksa şiirde yeni anlam dünyaları elde edebilmek için mi fal, büyü ve sihir gibi ilimlere yönelmişlerdir?

Divan şairlerinin remil ilmine karşı tutumları, nasıl bir yaklaşım içinde oldukları ve bunu şiirlerinde nasıl dile getirdikleri çeşitli yüzyıllardan divanlar tek tek taranarak

¹ Bu tasnif EKE, Nagihan. (2009). *Zâtî'nin Şiirlerinde İlim*. Turkish Studies, s: 366.

Taşköprü-zâde Ahmed Efendi. (1975). *Meczuatü'l Ulûm (İlimler Ansiklopedisi)*. (Sadeleştiren Mümin Çelik). İstanbul: Üç Dal Neşriyat Yayınları.

çıkarılmaya çalışılmıştır. Divanlarını incelediğimiz şairler şunlardır: “Adlî, Adnî, Âgâh, Ahî, Ahmed Nâmî, Ahmed Paşa, Ahmed-i Rıdvân, Ahmedî, Amrî, Antepli Aynî, Asaf, Âşık Çelebi, Avnî, Azmî, Bahtî (I. Ahmed), Bâkî, Bâlî, Behiştî, Beyânî, Bursalı İffet, Bursalı Rahmî, Celilî, Cenâbî, Çakerî, Çankırlı İbrahim Hürrem, Dede Ömer, Edirneli Kâmî, Edirneli Nazmî, Emrî, Enderunlu Hasan Yaver, Ereğlili Türâbî, Eşrefoğlu Rûmî, Fevzî, Figânî, Hakîkî Yûsuf, Hamdi Çelebi, Hamdullah Hamdi, Haşim, Haşmet, Hecrî, Hersekli Ârif Hikmet, İshak Çelebi, Kâmî, Kalkandelenli Mu’îdî, Karakoyunlu Cihânşâh Hakîkî, Karamanlı Aynî, Katib-zâde Sâkıb, Lâzikî-zâde Feyzullah Nâfiz, Lebîb, Leylâ Hanım, Mânî, Mehmed Sıdkî, Meşrûhî, Mihrî Hatun, Mostarlı Hasan Ziyâî, Muvakkıt-zâde Muhammed Pertev, Münîrî, Nâbî, Nâ’îlî, Necâtî Beg, Nâşid, Nâfiz Nedîm, Nef’î, Nehcî, Nesimî, Neşâtî, Nev’î, Nevi-zâde Atâyî, Nevres-i Kadim, Neylî, Nigârî, Osman-zâde Taib, Rahîmî, Ravzî, Rahile Hanım, Resmî, Revânî, Rezmî, Sâbir Pârsâ, Sâdî (İsâ-zâde), Sa’id Giray, Sâkıb Mustafa Dede, Sâmî, Sani-zâde Ataullah, Selikî, Seyyid Cazim, Seyyid Vesim, Sırrî Sünbül-zâde Vehbî, Sehâbî, Sevdâyî, Sun’î, Süheylî, Şâhî, Şehrî, Şem’î, Şeref Hanım, Şevkî, Şeyh Gâlib, Şeyhî, Şeyhülislâm Yahya, Tâcî-zâde Cafer Çelebi, Tecellî, Tırsî, Tokatlı Kânî, Üsküdarlı Kâşif, Üsküdarlı Mustafa Manevî, Usûlî, Ümîdî, Ümmî Sinân, Üsküplü İshak Çelebi, Vahyî, Vasfî, Vecdî, Vuslâtî, Vusûlî, Yahyâ Bey, Yakînî, Yâver, Yenişehirli Avnî, Yunus Emre, Zâtî.”

Yukarıdaki bu şairlerin divanlarından aşağıda adı geçen şairlerin, şiirlerinde remil falına dair ifadelere rastlanmıştır ve böylece şairlerin bu ilmi hangi amaç, üslûp ve anlamda kullanmaya çalıştıklarını ifade edilmeye çalışılmıştır. Divanların yanı sıra tezkire, mecmua ve diğer kaynaklar da gözden geçirilerek konuya uygun kısım ve şiirlere de yer verilmiştir. Divanlarında remil ilmîne dair beyitleri olan şairlerin mahlasları şunlardır: Ahmedî (ö. ?), Amrî (ö. ?), Antepli Aynî (ö. 1253/ 1837), Âşık Çelebi (ö. 979/ 1572), Azmî-zâde Hâletî (ö. 1040/1631), Bâkî (ö. 1008/1600), Beyânî (ö. 1075/1664-65), Bursalı Rahmî (ö. 975/1567-68), Cenâbî (ö. 969/1561-62), Emrî (ö. 983/ 1575), Fuzûlî (ö. 963/1555-56), Gelibolulu Mustafa Ali (ö. 1008/1600), Haşmet (ö. 1181-82/1768), Hayâlî (ö. 964/1557), Karamanlı Aynî (ö. 895-900?/1490-94?), Lebîb (ö. 1182/1768-69), Mehmed Sıdkî (ö. ?), Mesîhî (ö. 918/1512), Nâbî (ö.1124/1712), Nef’î (ö. 1044/1635), Nev’î (ö. 1007/1599), Nev’î-zâde Atâyî (ö. 1045/1635), Neylî (ö. 1161/1748), Nigârî (ö. 1885), Revânî (ö. 930/1524), Sehâbî (ö. 971/1564), Sevdâyî (ö. ?), Sun’î (ö. ?), Tâcî-zâde Cafer Çelebi (ö. 920/1514), Tokatlı Kânî (ö. 1206/ 1791), Ümîdî (ö. ?), Yahya Bey (ö. 990/1582), Yakînî (ö. 976/1568.), Zâtî (ö. 954/1547).

Kur’ân-ı Kerîm’de falcılık, büyücülük ve sihirbazlıkla ilgili Bakara, Mâide ve Felâk surelerinde âyetler mevcuttur. Bu âyetlerde Allah insanları bu konuda uyarmış ve bu tür şeyleri yasaklamıştır. En’âm ve Neml surelerinde ise gaybı sadece Allah’ın bildiği belirtilmektedir:

“Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz.” (Mâide 90).

“Gaybın anahtarları Allah’ın yanındadır, onları O’ndan başkası bilemez...” (En’âm 59).

"De ki: Göklerde ve yerde, Allah'tan başka kimse gaybı bilemez. Ve onlar ne zaman diriltileceklerini de bilmezler." (Neml 68).

Hz. Peygamber Hadîs-i Şerîf'lerinde bu ilimlere ve kum falına dair şu uyarılarda bulunmuştur:

"Kum üzerine çizgi çekip geleceğe işaret çıkarmak uğursuzluğa inanmak, kuş uçurtup hareketinden işaret çıkarmak kehanettir/puta tapmaktan gelir/şeytandan gelir" (Kocaer 2010: 605).

"Melekler buluta iner ve gökte karar verilen bir işi konuşurlar. Bu sırada şeytan kulak hırsızlığı yaparak dinlemede bulunur, arkasından bu bilgiyi kâhinlere fısıldarlar. Onlar da kendilerinden buna yüz katıp söylerler" (Kocaer 2010: 604).

Âyet ve hadîslerde yasaklanan bu konu Divan şiirinde nasıl kullanılmıştır? Şairler, elbette bu ilimlerin ve remilin yasak olduğunu biliyorlardı. Öyle ki Nâbî (ö. 1124/1712) *Hayriyye'*sinde ve Sünbül-zâde Vehbî (ö. 1224/1809) *Lutfiyye'*sinde yer alan bölümlerde oğullarına remil ile uğraşmamalarını nasihat etmiş ve bu konuda onlara vasiyette bulunmuşlardır (Onay 1992: 344).

Bu durumda şairlerimizin tavırları nasıl olmuştur ve özellikle şiirde remil falcılığı mı yapmışlar yoksa bunu bir malzeme olarak mı kullanmışlardır? Bilindiği üzere 16. yüzyıl şairi Zâtî'nin (ö. 954/1547) İstanbul'da Bâyezid Camii avlusunda remil dükkânı açtığı ve kum falı bakarak geçimini sağladığı kaynaklarda geçmektedir. Zâtî'nin (ö. 954/1547) yanı sıra mevcut tezkirelerde ve kaynaklarda remille uğraşan birçok şair vardır. Söz gelimi Baba Nedîmî (ö. ?) bunlardan biri olup kendisinden ilm-i remilde meşhur bir derviş ve şair olarak bahsedilmiştir (İpekten-Kut-İsen-Ayan-Karabey 2017: 79). Çeşmî (ö. ?) adlı Bursalı olduğu kaynaklarda geçen ve 16. yüzyılda yaşamış olan bu şair, remmâl olarak geçmektedir (Ergun 1936: 1110). Dânişî (ö. ?) adlı şair de remmâl bakarak geçinimini sağlayanlardandır (Güzel: 2012: 200). Ferrûhî de remil ilmi konusunda iyi bir şair olarak adı geçen isimlerden biridir (İpekten-Kut-İsen-Ayan-Karabey 2017: 144). Ğarâmî için (ö.991/994?/ 1584/1586?) remil konusunda eserlerde mahir bir usta olarak bahsedilmiştir (Sungurhan 2017: 633; Kılıç 2018: 686). Sadrî (ö. ?) remil bakan maharetli isimlerden biridir (Sungurhan 2017: 508; Kılıç 2018: 562). Zamîrî (Çelebi), Kınalızade şair için "*san'at-ı remilde makbûl-ı cihândur*" ifadelerine yer vermiştir (Sungurhan 2017: 520). Bunların yanında Siyâmî (ö.1065/1654-55) de remmâl olan bir diğer şairdir. Hakkında verilen bilgilerden günde birkaç dinar karşılığında remil baktığı yer almıştır. Siyâmî'nin remmâl olmasına dair şair Sadrî aşağıdaki kıt'ayı zikretmiştir:

Şâ'irüm diyü alursun biregü ma'nîlerin
Be Siyâmî niye iki nef'î bu nakkâllıgun
Çeşm-i Tâtâr'ını vâsf eylemeden cânânun
Yeg idi sana göreydün yine remmâllıgun (Sadrî) (Solmaz 2018: 206).

Zâtî (ö. 954/1547) ve isminin zikrettiğimiz birçok şairin dışındaki çoğu şair ise sadece bu ilmi şiirde yeni anlam dünyaları açmak ve çağrışımlarda bulunmak münasebetiyle

kullanmışlardır. Elbette Zâtî ve diğer remil bakanlar da sadece remil bakmakla kalmamış aynı zamanda birçok beytinde bu ilme göndermelerde bulunmuştur:

Gönülde şevk ile mihr-i ruhun tutdum didi remmâl
Zamîrün ey gözüm nûrî güneş gibi 'ayân ancak (Zâtî G. 638/ 2)²

Divan şiirinde remile geçmeden önce bu ilme dair ifadelerin ve kelimelerin karşılıklarını verelim. "Reml/ Remil/ Remmâl/ Remil dökmek" gibi remil falıyla ilgili kelimelerin bazı sözlüklerde geçen anlamları şunlardır:

Reml/Remil:

er-Reml (الرَّمْلُ); Arapça kökenli bir kelime olup "kum" anlamına gelmektedir. "الرَّمْلُ [er-remil] نَمْلٌ [neml] vezninde" ma'lûmdur ki kuma denir, Fârisîde rîk denir; müfredi رَمَلَةٌ [remlet]tir, cem'i رَمَالٌ [rimâl] ve أَرْمَلٌ [ermul]dür, أَفْلَسٌ [eflus] vezninde" (Koç-Tanrıverdi 2013: 4524).

'Reml' sözcüğü *Vankulu Lügati ve Kâmûs-ı Türkî* de de yine "kum" anlamında ve Farsça karşılığı da olan "rîk" anlamıyla verilmiştir (Şemseddin Sami 2007: 670; Koç-Tanrıverdi 2014: 1853).

"Kum, rîk; birtakım noktalar atmak ve hatlar çekmek suretiyle keşf-i muğayyebât san'at-ı kâzibesî. Sebeb-i tesmiye 'ameliyyenin 'ale'l-ekser kum üzerinde icra olunmasıdır" (İbrahim Cûdî Efendi 1332: 532).

"Bir nevi ilm-i kâzib ki güya kum vasıtasıyla gayb tarafından haber verilir imiş" (Remzî: 1305: 602).

"Kum. İlm-i remil" (Sarı 1980: 655).

Kâtip Çelebi *Keşfü'z-Zunûn* adlı eserinde remil ilmine dair şu ifadelerle yer vermiştir:

Bu bir ilimdir, sorulduğu zaman kumun şekilleri ile problemin durumları hakkında hüküm çıkarmak bu ilim sayesinde bilinir, bunlar burçlara uygun olarak on iki şekildedir; çünkü onlar "burçların her birisi belli bir harfi ve kumun şekillerinden bir şekli gerektirir" derler (Balcı 2017: 740)

"Birtakım nokta ve çizgilerle kaybı keşfetme ilmine verilen addır. Remil; Arapça kum demektir. Eskiden kâğıt yerine kum kullanıldığı için bu tabir meydana gelmiştir" (Pakalın 1983: 27).

² K. Kaside
G. Gazel
M. Mukattaat
b. beyit
T. Tesmin

Reml Dökmek:

“Remil denilen garip ilim yoluyla gayba ait hükümler çıkarmak, murat ve niyetleri haber vermek yerinde kullanılır bir tabirdir” (Pakalın 1983: 28).

Remmâl:

“Bir nevi hilebazlık ki halkı aldatıp güya gaybdan kum vasıtasıyla haber veren yalancı adam” (Remzî: 1305: 601).

“Kumun üzerine birtakım işaretler ederek veya diğer suerle gaipten haber vermek iddiasında bulunan dolandırıcı, kezzâb (Şemseddin Sami 2007: 670).

“Kum falı atan” (Sarı 1980: 656).

“Remilci, reml döken” (İbrahim Cûdî Efendi 1332: 531).

B. Remil İlmi Hakkında Yazılan Eserler

Remile dair en çok bilinen kitaplar Kâtip Çelebi ve Ahmet Talât Onay’ın eserlerinde şu isimler altında verilmiştir³:

1. Mevlânâ Pişe - *Tuhfe-i Şâhî (Şâhî'nin Hediyesi)*
2. *Telhîs (Özet)*
3. *Tazdîh (Açıklama)*
4. *Tehzîb (Öğretim)*
5. *Câmi'u'l-Esrâr (Sırları Derleyen Kitap)*
6. *Hulâsatü'l-Bahreyn (İki Denizin Özeti)*
7. *Zahîre (Hazine)*
8. *Keşfü'l-Esrâr (Sırların Ortaya Çıkarılması)*
9. *Kifâye (Yeterli Kitap)*
10. *Kavâid (Kurallar)*
11. *Ebvâbü'r-Reml (Kum Falının Konuları)*
12. *Usûlü'r-Reml (Kum Falının Metodu)*
13. *Takvîmü'r-Reml (Kum Falı Takvimi)*
14. *Risâle-i Beynâ*
15. *Risâle-i Serhâb*
16. *Zeynü'r-Reml (Kum Falının Süsü)*
17. *Kâmil-i Hüseyin Kaffâl*
18. *Vâfi Nasîr Tusî (Nasîr Tusî'in Vâfi (Mükemmel Kitabı))*
19. *Hidâyetü'n-Nukta (Noktanın Yol Göstermesi)*
20. Şeyh İmam Abdullah ibn Ebî'l-Meâlî el-Meftûh - *Remlü'l-Mukavvem (Beğenilen Kişinin Kum Falı)* (Onay 1992: 344; Balcı 2017: 740-41).

³ Her eserin müellifi hakkında bilgi verilmemiş olup bu eserler yazmalarda yer alan müellifi bilinmeyen ve çoğu ortak isimle yazılmış kitaplardır.

Yurt içindeki ve yurt dışındaki kütüphanelerde remil ilmine dair cönk, mecmua, risâle, fâl-nâme ve manzume tarzında eserler mevcuttur. Bu eserlerin çoğu Latin alfabesine aktarılmamış olup Osmanlı Türkçesi başta olmak üzere Arapça ve Farsça eserlerdir. Yazma eser kütüphanelerinde yapılan katalog taramasında reml, remil ve remmâl başlıkları altında veya konu bakımından -eser isminde reml/remil ifadesi yer almayanlar da mevcuttur- remile dair bilgi veren, bu konuya değinen ve bu konuda şiirler barındıran eserler ve yazarları şunlardır:

1. A. Nazmi Ebunniyazi (Neşreden) - *Suâl ve Cevablı Tefeül-nâme yahud Kolay Remiller*
2. Abd er-Rezzâk Efendî b. Abbâs - *Cevherü'l-Kunûz fi'İlmi'r-er-Remil ve Halli'r-Rumûz*
3. Abdürrezzak b. Abbas Kenan - *Cevherü'l-Kunûz fi'İlmi'r-er-Remil ve Halli'r-Rumûz*
4. Ahmed Zenatî - *Kolay Remiller*
5. Baba Hasan b. Mehmed Şirvânî - *eş-Şecere fi İlmi'r-Reml*
6. Bâyezid b. Abd el-Gaffâr Kônâvî - *Kitâbü'r-Reml*
7. Cemâl ed-dîn Muhammed b. Osmân ez-Zennatî - *Kitâbü'l-Lübâb (Eser adı zahriyede "Şerhu eşkali'r-remil" olarak yazılıdır.)*
8. Cemaleddin Ömer b. Osman ez-Zennati - *Risaletün fi ebvabi'r-remil*
9. Da'î Müneccim Hayr ed-dîn Kônâvî - *Terceme-i Risâle-i Remil*
10. Daniel - *Risâle fi Beyâni'r-Reml*
11. Dervîş Mevlevî - *Risâle-i Nokta-i Reml*
12. Ebu Abd-Allah ez-Zenafi - *Risale Fi'r-Remil*
13. Ebü'l-Muammer Fuâd - *Mükemmel Reml Kitabı⁴*
14. el-Cemil, Muhammed Abdullah - *el-Usulü'l-İlmi'r-remil*
15. el-Felekî, Ahmed Fazlullah - *Esrar-ı Remil*
16. Ferîd ed-dîn Attâr Ebü Hâmid Muhammed b. İbrâhîm - *Remil-nâme*
17. Hâkânî Mehmed Bey - *Hilyetu'n-Nebî (127a-137b arasında remil harf ve rakamlarını gösteren cetveller vardır.)*
18. Hayr ed-dîn Kônâvî - *Risâletü'r-remil*
19. İbrâhîm Ağa - *Kitâb-ı Reml*
20. İbrâhîm b. Şa'bân b. Nâfi - *İlmü'r-Reml*
21. İbrâhîm b. Şa'bân b. Nâfi - *Kitâbü'r-Reml*
22. Kâdî-zâde Ömer b. Muhammed b. Ömer b. Süleymân Yozgâdî - *İlmu'r-Reml*
23. *Kitabu'r-Remil Ali b.EbiTalib (Eserin müellifi veya müstensihisi bilinmemektedir.)*
24. Mahmûd b. Ahmed el-Aynî - *Keyfiyat İstihrac Takvîm*
25. Molla Şemseddin Muhammed - *Risale-i Reml*
26. Muhiyiddin Arabi - *İlm-i Reml*
27. Muhyî ed-dîn el-Arabî - *Reml Cetvelleri*
28. Müneccim Hayr ed-dîn Konavî - *Tercüme-i Kitâbü'r-Reml*

⁴ Eser, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesinde bulunmaktadır.

29. Nasîr ed-dîn Muhammed b. Muhammed et-Tûsî - *Risâle-i Keşfü'l-Esrâr (Remil Risâlesi)*
30. Nizâmoğlu Seyyid Seyfullâh - *Külliyât* (158b-159b remil-i Hz. Ali kısmı yer almaktadır)
31. Nuh b. Muhsin (Müstensihi) - *Kitâb-ı Müfredât-ı Berzah Min Remil-i Dânyâl*
32. Nücûmî - *Gülistân-ı Reml-i Mu'cizât-ı Danyâl*
33. Nücûmî - *Risâle-i Reml-i Türkî*
34. Osmân - *Kitâbü'r-Reml*
35. Rızâ'î - *Mecmua-i İstihrâc* (1a'da remile ait şekiller yer almaktadır)
36. *Risâle-i İlm-i Nukat (Remil Risâlesi)* - (Eserin müellifi ve müstensihi bilinmemektedir.)
37. Sadr ed-dîn Muhammed b. İshâk b. Muhammed Konavî - *Mecmû'a-i Sihir Fâl Vefk Tılsımat ve Ed'îye*
38. Seyyid Ali Ürgübî - *Risâle-i Reml*
39. Tabesi, Hasan - *Risale-i reml*
40. Zeyn ed-dîn Ömer el-Hitâ'î - *el-Cedâvilü'z-Zehriye fi-İzâhi İlmi'r-Remli'l-Hafî*

Yukarıda adını zikrettiğimiz bu eserlerin yanı sıra müellifi bilinmeyen –bazılarının müstensihi belli– eserler de mevcuttur. Bu eserler ise kütüphane kayıtlarında genellikle benzer adlarla kayıt altına alınmıştır. Bu eserler; “*Ahkâmü'r-Remil, el-Hisîyî ve'r-Reml, el-Kavâ'idü'l-Asliye fî Eşkâli'r-Remliye Fâl-nâme, Fa'ide-i İhraç-ı Zema'ir (Kitâb-ı Remi), İlm-i Reml, İlmü'r-Reml, Kasîde-i Reml-i Alî (K.A.V.), Kitâb er-Reml ve'l-mucizat Danyâl, Kitâb-ı Reml ve Havas, Kitâb-ı Reml, Kitâb-ı Reml-i Danyâl Peygamber, Kitâbü min İlmi'r-Reml, Kitâbü'r-Reml, Manzûm Reml, Mecmû'a-i Cifr ve Reml, Mecmû'a-i Fevâ'id, Mecmû'a-i Eş'âr ve Menkûlât ve Fevâ'id ve Remil, Mecmû'a-i Menkûlât, Mecmû'a-i Remil, Mecmû'a-i Reml ve Tılsım, Mecmû'a-i Reml, Muhtasarı Ma'rifeti'r-Reml, Remil-nâme, Risale Miftah el-Esrar Min er-Reml, Risâle fî Beyâni Ta'rîfi Noktati'r-Reml, Risâle fî İlmi'r-Reml, Risâle fî'r-Reml, Risâle-i Ahkâm-hâne-i Reml, Risâle-i Ahkâm-ı Haneha-ı Reml, Risâle-i Eşkâl-i Reml, Risâle-i Reml, Risâletü'r-Remil, Terceme-i Kitâb-ı Remil, Terceme-i Reml, Urcûze fî'r-Reml, Ziyadetu'l-Fadl fî İlmi'r-Reml*” başlıklarıyla kaydedilmiştir. Rimmâllere dair ise tarafımızca tespit edilebilen iki eser olup bunların da müellifleri belli olmamakla beraber bu eser adları “*Risâle-i İlm-i Rimmal*” ve “*Remmale-i Galib ve Maglub*” olarak yazılmıştır.

Remil falıyla ilgili geniş bilgi Ahmet Talât Onay⁵ ve Agâh Sırrı Levend'in⁶ mazmunlara dair hazırladıkları eserlerinde bulunmaktadır:

“Kum üzerine parmakla, kâğıt üzerine kalemle birtakım noktalar sıralamak, her iki nokta arasına çizgi çizmek suretiyle vücuda getirilen şekle bakıp istikbâlden haber vermek ilmi olan remle başlanırken soldan sağa doğru saymaksızın dört

⁵ ONAY, Ahmet Talât. (Hzl. Cemâl KURNAZ). (1992). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

⁶ LEVEND, Agâh Sırrı. (1984). *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*. İstanbul: Enderun Yayınları.

defa dörder satır (yani on altı satır) nokta dökülür. Bu noktalar soldan sağa itibaren ikişer ikişer vasl edilerek hatt yapılır. En sonunda kalanlar şekli teşkil ederler. Çıkan şekiller yekdiğeriyle darb edilerek ihtisar olunur.”

“Son kalan şekle Kâdî-i reml denir. Kitaba bakarak bu şeklin neye delâlet ettiği öğrenilir. Noktaya ferd, hatt’a zevc derler (Onay 1992: 342-43). Remilde kullanılan ifadeler ve faldaki olumlu veya olumsuz karşılıkları şu şekilde ifade edilir:

Zevc: Tabiatı: Cemaat. Sa’d ile nahs arasında mümtezc. Hayr ile maksuduna erişir.

Ferd: Tabiatı: Tarik. Sa’d ile nahs arasında mutavassıt ve mümtezc. Yola giden murada erişir.

Lahyân: Tabiatı: Sa’d. Murada erişip şâd ola.

Enkîs: Tabiatı: Nahs-ı ekber. Düşmanı kam’ edip def ola.

Hücre: Tabiatı: Nahs-ı ekber. Gam ve elem hânesidir.

Beyaz: Sa’d. Şâdanlık.

Nefret-i hâriç: Sa’d. Murat hâsıl ola.

Nefret-i dâhil: Sa’d. Hasrete kavuşa.

Feyz-i dâhil: Tabiatı: Sa’d. Şâd ola, maksud ele gire.

Feyz-i hâriç: Nahs. İftirak, ziyan olur.

Sâbite: Nahs. Derd ü gam hânesi.

Hâtime: Mümtezc. Murada vâsıl ola.

Mezc-i Mümtezc: Şad olup murâda vâsıl ola

Nakiyyü’l-hadd-i Mümtezc: Gussa ve gam hânesi.

Akd-i Mümtezc: Feyz hânesidir.

İctimâ-ı Mümtezc: Salah, hayra yetiştirir.

Bu şekillerin bazıları sa’d, bazıları nahs sayılır. Bunların dört unsurla, seyyareler ve burçlarla olan nispetleri tespit edilerek birtakım hükümler istihraç olunur” (Onay 1992: 342-43).

C. Muhteva

1. Remilde Olumlu ve Olumsuz Anlam

Remil falında “beyaz, beyaz çıktı, beyaz düştü” gibi ifadeler remilde “sa’d” karşılığı olup “uğur geldi, kutluluk, uğur ve şadanlık” anlamlarına gelip işi hayra yormaktır. Nâbî (ö.1124/1712), Gelibolulu Ali (ö. 1008/1600), Bâkî (ö. 1008/1600) ve Ümîdî (ö. ?) bu ifadeyi beyitlerinde şöyle dile getirmişlerdir:

Beyâz düşdü hele şekl-i tâlî'-i eyyâm
Misâl-i çihre-i baht-ı edib-i ferruh fâl (Bâkî K. 21/ 12)

Çıkıdı beyâzü hamra ile fâlumuz bizüm
Hükm itdi rûy-ı âlüne remmâlümüz bizüm (Nâbî G. 502/1)

Bu sa'di nahs ile reml üzre mümtezic göricek
Beyâz şeklini gösterdi zanbak-ı beyzâ (Gelibolulu Ali K. 9/ 48)

Yüzünü görmege kıldım niyyet
Geldi remlimde o dem şekl-i beyâz (Mecmua, Ümîdî, G. 226/2)⁷

Yukarıdaki ifadelerin yanı sıra şairler faldaki olumlu durumları başka bir şekilde de ifade etmişlerdir. Burada remildeki olumlu çıkarımı, anlamı “iyi ve saadet” ifadelerinden anlıyoruz:

Te'lifi bu remlün eyü sâ'atde imiş kim
Su gibi zamîrünü revân der bir avuç hâk (Sun'î G. 84/ 4)

Galiba safha-i ruhsar-ı arak-rîz olmuş
Tuhfe-i remilde eşkâl-i nukat hep iyi (Sâbit)

Kum falında “siyah ve kara” ifadeleri ise olumsuz olup falın kötüye yorumlanması ve istenmeyen bir şeyin gerçekleşeceği olarak ifade edilir:

Reml eyleyicek tâlî'ümi baht-ı siyâhum
Etdürdi bana hâne-i matlûbı ferâmûş (Beyânî G. 391/ 8)

Fezâ-yı remlde reml ile fehm edip kara bahtın
Yakayı aldı Hayfâ gurrenden geçdi o Nasrânî (Vâsıf)

2. Remil Tahtası ve Şiirde Kullanımı

Bilindiği üzere remil falı, kum falı olarak geçmekte ve genellikle tahta üzerinde bu fala bakılmaktadır. Bu sebepten ötürü remilin en önemli unsurlarından biri olan “tahta” Divan şairleri tarafından “remil, remmâl, fal” gibi kelimelerle bağlantılı kullanılmıştır. Bâkî bir kasidesinde “Her tarafın yağın karlarla remmâl tahtası gibi ağardığını, kuşların ve hayvanların ayak izlerinin beyaz kum üzerinde sanki şekiller çizdiğini söyler. Diğer şairler ise “Dökerse tahta-i remile tozu remmâl, gâipten gönlüne Allah ilham kılsa” gibi dileklerle sevgiliyi görme, davet etme ve akıbetini tahmin etme” gibi istek ve durumları “tahta-i reml, tahta-i remmâl” ifadeleriyle dile getirilmişlerdir. Bazı şairler de göğsünü remil tahtasına benzetmişlerdir:

⁷ DEVECİ, Nurullah. (2010). *Mecmu'a-yı Eş'âr (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım) Milli Kütüphane Yz. A 4022*. Yüksek Lisans Tezi. Yozgat: Bozok Üniversitesi.

Döşendi berf ser-â-pâ-yı sahn-ı sahrâya
Ağardı rûy-ı zemin sanki tahta-i remmâl (Bâkî K. 21/ 10)

Sıfat-ı şîve-i reftârını gör ki meselâ
Olsa ger cilvegehi tahta-ı rîg-i remmâl (Nef'î K. 35/39)

Nişân-ı pâ-yı vuhûş u tuyûr sahrâda
Çizildi rîk-i sefid üzre gûyyâ eşkâl (Bâkî K. 21/ 11)

Gördüm önünde tahta-i remlin felek-misâl
Eşkâl-i bürc-i eh'ümi zeyn eylemiş ana (Yahya Bey K. 24/ 14)

Sînemi tahta-i reml eyledügin nokta-i zahm
Eser-i çâpükî-i ğamze-i cânândan sor (Nâbî G. 144/6)

Rumûz-ı ğaybı kıla kalbine Hudâ ilhâm
Dökerse tahta-i remle izün tozın remmâl (Yakînî K. 1/ 30)

Tahta-i remmâle döndük iğbirâr-ı hecr ile
Kur'a-i teshîri Haşmet davet-i cânâna at (Haşmet G. 27/ 6)

Deldi seyl-i elemün başdan ayaga bedenüm
Her gören sandı bugün tahta-i remmâl beni (Cenâbî G. 335/2)

O denlü tîg-bâz oldu ki her bir kûçe-i şehri
'İzâm-ı küşte-i düşmenle kıldı tahte-i remmâl (Lebîb K. 43/ 15)

Âkıbet n'olacağum dâg u elifden bilürem
Safha-i sîne yiter tahta-i remmâl bana (Nev'î-zâde Atâyî G. 5/ 2)

Cismimi ilter ise tahta-i reml üzre sabâ
Remllerle araya bulmaya remmâl beni (Hayâlî G. 639/ 6)

3. Kum Tanelerinin Sevgilin Beni, Ağzı ve Nokta Kelimesiyle Bağlantılı Olarak Kullanılması

Remilin en önemli unsuru olan kum ve kumun taneleri “nokta” kelimesiyle bağlantılı olarak kullanılmıştır. “Nokta, döktü saf saf nokta, nokta vü necm, dökerdi nokta, remmâl-i resm-i nokta-i hâk, nokta etti, nokta döşer” gibi ifadelerle “tahta” kelimesi yanında “nokta” kelimesini de şiirlerinde çeşitli anlamlara gelecek şekilde kullanmışlardır:

Ya bir remmâl mîmidür ki nokta koyup anunla
Kılam eyyâm-ı vaslından şikeste dilleri âğâh (Amrî G. 98/ 2)

Gördü remmâl ü müneccim bu iki târîhi
Nokta vü necm ile vicdânına kıldı himmet (Antepli Aynî G. 374/ 9)

Dilberâ hâl-i lebün râz-ı dehânun kıldı fâş
Şöyle kim esrâr-ı gaybı nokta-i remmâl açar (Mecmua, Necâtî Bey G. 1/5)⁸

Dökdi saf saf nokta hâk-i çehreme remmâl-i eşk
Tâ bile rûzî olur mı 'âşika rûz-ı visâl (Tacizade Cafer Çelebi K. 7/ 30)

Bu demlere irişince bisâtı tayy itdi
Dökerdi nokta dem-â-dem sipihr olup remmâl (Azmî-zâde Hâletî K. 21/3)

Vücûd levhine remmâl-i resm-i nokta-i hâk
Ne sa'd şeklini koymuş ne hod nişân-ı ferah (Nev'î G. 45/ 3)

Remmâl-i Nesr-i Tâyir yılduzı nokta itdi
Tâ kur'a-i ruhundan açıldı fâl-i meh-tâb (Karamanlı Aynî T. 1/ 7)

Nokta-ı eşkâl-i remi vü hem ser-encâm-ı nücûm
Kime rehber olsa feyz-i akl bühtândır ana (Fuzûlî M. / b. 3)

Meger ki reml eder niyyet eyleyip güle kim
Sahâ'if-i varak üzre nokta döşer jâle (Mesîhî K. 6/ 16)

Remllerle araya bulmaya remmâl beni
Kudretin destine şehbâz-ı kazâ-pervâzem (Hayâlî G. 639/ 7)

Levh-i çihremde yaşum dökdi firâvân nokta
Beni eşkâl-i gam-ı 'aşkuña remmâl eyler (Cenâbî G. 26/2)

Klasik şiirde sevgiliye ait unsular remil falıyla bağlantılı olarak kullanılmıştır. Yüzdeki "ben" anlamına gelen "hâl" kelimesi remildeki kum tanelerine benzetilmiştir. O kum tanelerinin şekillerinin gelecekte haber verdiği gibi sevgilinin beninin de şairin sırrını meydana çıkardığı ve sevgilinin beninin remil ile bağlantılı olarak şiirde çeşitli anlamlarda kullanıldığı görülmektedir:

⁸ AKAR, Betül. (2011). *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki R.1965 Numaralı Şiir Mecmuası (90b-176b)'nın Transkripsiyonlu Metni*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.

Sırrımı faş eyledi ol nokta nokta hâller
Kumda oynasun beyim şimden gerü remmâller (Vâlihî)

Bu zamîründen geçer kim üstüh^vânun reml ola
Tura dilde zevk-ı seyr-i nokta-i hâlün senün (Zâtî G. 814/ 4)

Hâl-i rûyun ki bize kevkeb-i ikbâl etdin
Hâme-i nazmımızı kur'a-i remmâl etdin (Lebîb G. 88/ 1)

Şairler, sevgilinin ağzının nokta oluşunu -Klasik şiirde sevgilinin ağzı nokta gibi küçük kabul edilir- bu özelliği remildeki kum tanelerine ve ayrıca ağz anlamındaki “dehân” kelimesini de noktaya benzeterek yine bu duruma göndermede bulunmuşlardır:

Didüm kim noktadur var ise ağzun
Ayıtdı Zâtîyâ remmâl imişsin (Zâtî G. 1146/ 5)

Dehânı noktasında niçe sırra vâkıfım dirsem
Bana yok yire ta'n itme sen ey remmâl bilmezsin (Azmî-zâde Hâletî G. 644/ 2)

Dide levh-i sîneme her dem döker yaşdan rakam
Nokta-i hâl-i lebûñ âhır beni remmâl ider (Sehâbî G. 125/5)

4. Remil, Rüzgâr, Talih ve Rakip İlişkisi

Şairler sevgiliye dair diğer ifadelerinde ise remil ile “saçlarını-kokusunu dağıttı, remli ceylan eyledi” gibi ifadeleri rüzgârla bağlantılı olarak “sevgilinin kapısında berd-i remle ben sabit olayım, remil attım rakip erişti” gibi ifadelerle sevgiliye dair tutkularını dile getirmişlerdir:

Âh ol demler ne demler kim gazel gevher bana
Kâkül-efşân bû-feşân reml-i gazâl eyledi yâr (Nigârî G. 190/ 2)

Mânend-i serv ırmaya sarsarsa rûz-gâr
Bir gün kapunda sâbit olam berd-i remle ben (Bursalı Rahmî G. 152/ 1)

Yâri görsem diyü reml atdum rakîb irişdi âh
Tâlî'ümde geldi nâ-geh fâl bir yüzden dahı (Bursalı Rahmî G. 232/ 4)

5. Remmâllere Dair

“Remmâle varın derdime çare bulsun, bu aşk için çekilen kura bana iyi gelmedi; remmâle varın aşk şarabıyla mest oldum görsün yitirdiğim ele girer mi?” gibi söylemler de şairin içinde bulunduğu olumsuz durumdan kurtulup kurtulamayacağını remmâle sorun diyerek ondan gelecekle ilgili bir haber beklemektedirler. Kendini remmâl olarak

dile getiren veya remmâle sormadan kendisi remille gizli sırrı bulabileceğini dile getiren şairler de vardır:

‘Ukde-i çarhın ser-â-ser anladık eşkâlini
Her ne kim gâ’ibdir anı bilmenin remmâliyiz (Hayâlî G. 195/3)

Remmâle varun görsün yitik ele girer mi
Mest-i mey-i ‘ışk oldum nakd-i dili aldurdum (Zâtî G. 979/ 2)

Remmâl-i kazâ sipihre dökdükçe nûkat
Zinhâr dime hikmete bu kec bu sakat
Var ise sebep çesm-i galat-bînündür
Yohsa ne revâ nüsha-i hikmetde galat (Rübâ’î, Bilkan 2011: 730)

Remmâle varup derdüme bir çâre bul ey dil
Bu kur’a-i ‘ışkun bana hoş gelmedi fâli (Revânî G. 469/ 4)

Sorma bir kimseden Lebîb anı
Reml ile bil bu sırr-ı pinhânı (Lebîb Lügâz-ı Diger 3/ 7)

Hayâl-i gamzen ile gördi Emrî’yi remmâl
Didi bu kimsenün olur helâki hançerden (Emrî G. 411/ 5)

Şairler hâkim üstatların ve özellikle remmâllerin dertlerine çare bulamayacaklarını ve başlarına gelen bu durumun neticesini de bilemeyeceklerini ifade etmişlerdir:

Bulamazlar derdüme dermân hakîm üstâdlar
Bilemezler kim ser-encâmum nedür remmâllar (Ahmedî G. 244/ 6)

Şöyle nâ-yâb ideyin hâk-i rehinde cismümi
Bulmayalar müdde’îler arayup remmâl ile (Nev’î G. 386/ 2)

6. Remil İlmine Olumsuz Bakan Şairler

Bazı şairlerin remil falına karşı olumsuz eleştirileri ve kendilerini onlardan ayrı tutmaları da görülmektedir. Nâbî (ö. 1124/1712) *Hayriyye’*’inde ve Sünbül-zâde Vehbî (ö. 1224/1809) *Lutfiyye’*’inde yer alan bölümlerde oğullarına remil veya bu tür ilimlerle uğraşmamalarını nasihat etmiş ve bu konuda onlara nasihatte bulunmuşlardır. Mehmed Sıdkî (ö. ?); “Biz Hakk’ dan biliriz gaipten içe doğanları, imana bağlanıp nâme-i remlden fal etmeyiz” derken Hayâlî (ö. 964/1557) de “Noktalarla yıldızların şekillerini bana anlatma ben nûkte bilen, zarif, ince biriyim beni remmâl mi sandın?” diyerek remil falına karşı tavırlarını dile getirip kendilerini remmâllerden üstün görmüşlerdir. Nâbî ise remmâl ve münecim için ‘uğursuz’ ifadesini kullanmıştır:

Sazende dahı rütbe-i zilletdedür ammâ
Remmâl ü münecim gibi menhûs degüldür (Nâbî G. 167/10)

Arz etme bana nokta-i eşkâl-i nücûmu
Ben nükte-şinâsım beni remmâl mi sandın (Hayâlî G. 268/ 2)

Bilürüz vâridât-ı gaybı ancak cânib-i Hakk'dan
Akâde bend idüp hiç nâme-i reml ile fâl itmem (Mehmed Sıdkî G. 153/ 5)
Şair Nâbî, *Hayriyye'* sinde oğluna 'ilm-i reml, ilm-i nücûm ve ilm-i simyâ' gibi ilimlerden uzak durmasını nasihat etmiştir. Şair, eserinin "Nehy-i Âlûde-gî-i Reml ü Nücûm" başlığında oğluna "kur'a atıcı (remmâl) olma; çünkü ehlini uğursuz kılar; bunu yapan her kim olursa işi altından da olsa bakır olur; çünkü takdirledir cümle şeyler, o yüzden geleceğe dair fikrini unut huzur bul, diyerek gaybı sadece Allah'ın bilebileceğini bu yüzden reml ve nücûmla uğraşmanın yararsız olduğunu ve geleceği öğrenip de daha gerçekleşmemiş bir şey için üzölmeye değmeyeceğini" ifade etmiştir:

İy nesak-hvâh-ı nizâm-ı ahvâl
Hvâst-gâr-ı sebeb-i lutf ü me'âl (Nâbî, Hayriyye b. 652)

Olma kur'a-figen-i reml ü nücûm
Ki ider ehlini bî'l-hâssa şûm (Nâbî, Hayriyye b. 653)

Ana her kim döşenür müflis olur
İşi altun olacakken mis olur (Nâbî, Hayriyye b. 654)

Çünkü takdîr iledür cümle umûr
Âtiye fikrin unut eyle huzûr (Nâbî, Hayriyye b. 655)

Fikr-i müstakbeli pîşin çekme
Yok yire vesvese tohmın ekme (Nâbî, Hayriyye b. 656)

Remlün ahkâmını girçek sanma
Gaybı Allâh bilür aldanma (Nâbî, Hayriyye b. 657)

Fenni var ise de üstâdı 'adîm
'İlmi nâkis sözü kec fehmi sakîm (Nâbî, Hayriyye b. 658)

Nâbî (ö.1124/1712), *Hayriyye'* nin devamında bu ilimle uğraşanların -müneccim ve remmâlerin- cümlesinin ahvalini gördüğünü ve hiçbirisinin muradına erişip mesut olmadığını dile getirdikten sonra oğluna kendisini dinlemesini ve o beyhude telaş ve ıztıraba düşmemesini ve Allah'ın onu korumasını dileyerek nasihatte bulunmuştur:

Görmişüz cümlesinün ahvâlin
Çok müneccimler ile remmâlin (Nâbî, Hayriyye b. 659)

Olduğı yok birisi ber-hûrdâr
Bestedür reml ü nücûma idbâr (Nâbî, Hayriyye b. 660)

Ko ğam-ı nisbeyi nakd eylersin
Düşüp ol dağdağaya neylersin (Nâbî, Hayriyye b. 661)

Düşme ol kaydlara dinle beni
Saklasun Hazret-i Allâh seni (Nâbî, Hayriyye b. 662)⁹

Sünbül-zâde Vehbî (ö. 1224/1809) de Nâbî (ö.1124/1712) gibi oğluna nasihatte bulunduğu *Lutfiyye*'sinde; felsefe, tılsımat, ilm-i simyâ, ilm-i ihyâ, ilm-i reml türünden ilimlerden uzak durmasını nasihat etmiştir. Şairin eserinde bu tür ilimlerin zararlı ve fayda vermeyen şeyler olduğunu dile getirdiği görülmektedir. *Lutfiyye*'sinde "Der Reml" başlığıyla verdiği kısımda "Kum falı (remil) son derece uğursuz bir sanattır, bu işle uğraşanlar daha ziyade fakir ve yerilmiş kişilerdir" ve "Fakirlik ve dilenmek onların talihidir; falcılar, fal tahtalarını başlarına çalsınlar" diyerek remil ve remmâllere karşı olumsuz tavrını dile getirerek oğlunu uyarmakta ve yine "Gayb âleminden haber verdiğini sanan bu bilgisizlere güvenmek büyük bir ayıptır" ifadeleriyle remil ilmîne dair görüşlerini dile getirmiştir:

San'at-ı reml ise ğâyet meş'ûm
Ekser erbâbı fakîr ü mezmûm (Sünbül-zâde Vehbi, Lutfiyye b. 129)

Anların kur'asıdur fakr u su'âl
Tahtasın başına çalsun remmâl (Sünbül-zâde Vehbi, Lutfiyye b. 130)

İ'timâd itmesidür ğâyet 'ayb
Ki ola bu cehele 'âlem-i ğayb (Sünbül-zâde Vehbi, Lutfiyye b. 131)¹⁰

7. Remmâl ve Remile Dair İfadeler ile Hz. Ali ve Reml Kitabı Unsurları Bakımından

Şiirde remmâlin göğün piri olması, gökyüzünde nokta dökmesi ve yıldızların onun kum taneleri gibi olduğunu söyleyen Sabit'in (ö. 1122/1710) yanı sıra Karamanlı Aynî (ö. 895-900?/1490-94?) ise remilin "ferd ve zevc" kelimelerinden yola çıkarak "hayır ile maksuda erişme ve yola giden murada erişir" ifadelerini kast ederek kimsenin bu güzel olaya, habere kapıya, girişe engel olamayacağını söylemektedir. Bunun yanında Fuzûlî de "murada erişip şad olma" anlamına gelen "lahyân" kelimesiyle; "düşmanı ezilip, def ola" anlamındaki "enkîs" kelimeleriyle reml ve remmâle gönderme de bulunmuştur:

Sitâre sanma tutup tâlî'-i şeh-i 'ıydı
Felekde nokta döker pîr-i çerh olup remmâl (Sabit)

Remmâl-i felek çekdi rakam reml-i cebîne
Medhal idemez kimse bu ferd ile zevce (Karamanlı Aynî G. 425/ 6)

⁹ KAPLAN, Mahmut. (1990). *Hayriyye - Nâbî (İnceleme-Metin)*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

¹⁰ BEYZÂDEOĞLU, Süreyya Ali. (2004). *Sünbülzâde Vehbî Lutfiyye (Metin tespiti, özet, yorum ve açıklamalar)*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Sa'd u nahs ahvâlini kılsan müneccimden su'âl
Muktedâ-yı ma'rifet enkîs ü lahyândır ana (Fuzûlî M. 1/ b. 1)

Eylesen remmâlden teftîş-i hâl-i nîk ü bed
Mürşid-i râh-ı yakîn Bercis ü Keyvân'dır ana (Fuzûlî M. 1/b. 2)

Remil deyince kendisi de aynı zamanda remmâl olan Zâtî (ö. 954/1547) de şiirlerinde sevgilisine “güzelliğinin güneşi, ruhunun güneşi” ifadeleriyle sevgilisini görebilmek için “gönlünde remil attığını” ifade ederek değişik bir hayal kurmuştur. Ayrıca şair yine düşte dördüm saçını remmâle vardım ifadesiyle de kendisi remmâl olduğu hâlde başka bir remmâle gittim demektedir:

Mihr-i hüsnün dilde tutdum reml aturdum sabâh
Gün gibi rûşen zamîrün didiler remmâller (Zâtî G. 475/ 6)

Gönülde şevk ile mihr-i ruhun tutdum didi remmâl
Zamîrün ey gözüm nûrî güneş gibi 'ayân ancak (Zâtî G. 638/ 2)

Düşde gördüm zülfünü remmâle vardum şubh-dem
Didi miskîn bu gice bir ejdehadur gördüğün (Zâtî G. 754/ 3)

Rivâyetlere göre Hazret-i Ali'nin de remil ilmine dair bir kitabının olduğu söylenir. Bundan ötürü şairler de şiirlerinde Hazret-i Ali ve eserine göndermelerde bulunmuşlardır:

Dilde nâmun nakş idüp etrâfın itdüm dâğ-ı 'ışk
Vasluna irem mi diyü eyledüm remel-i 'Ali (Âşık Çelebi G. 14/ 2)

Mihrünle zevâlüm neye vara diyü ahır
Çekdi felek ey mâh güneş reml-i 'Ali'dür (Zâtî G. 157/ 3)

Divanlarda taradığımız remil falıyla ilgili diğer beyitlerde ise şairler “reml, remmâl, nahl, böcek geldi, fevc ü mevc ve sevgiliye dair unsurları, beklentilerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

Eger reml ola vü ger nahl tesbîhini ol pâkûn
Eger nahl ola vü ger nahl ü mürğ-i âşiyân söyler (Ahmedî K 35/ 19)

Nahle oldur hâr u hurmâ nahle oldur nûş u nîş
Remlün âramı vü nemlün her yana seyrânı ol (Ahmedî K. LI/ 15)

Otuz iki hurûfı kur'a-i remle idüp tatbîk
Belâ bu tâlî'ümde hâsekî merhûm böcek geldi (Tokatlı Kânî G. 213/ 4)

Şol Selâmî kim cadedde eyle ola irmeye
Reml ü neml ü fevc ü mevc-i Kulzüm ü ummân ana (Ahmedî K. 6/ 1)

Defter-i himmetinin bilmeyeler icmâlin
Remle darb eyleseler mevcini bahrin meselâ (Neylî K. 11/ 15)

Reml-i hattunda görüp derdümi gamzenle benüm
Tîğden ola bunun katli didi müjgânun (Emrî G. 269/ 5)

Âh ol demler ne demler kim gazel gevher bana
Kâkül-efşân bû-feşân reml-i gazâl eyledi yâr (Nigârî G. 190/2)

Seyr iderdüm reml-i tâli' den ezel şekl-i ferah
Görünür şimdi bana eşkâl bir yüzden dahı (Sehâbî G. 433/2)

Kim izün tozına yüz sürmege reml urdı ise
Sa 'd-ı ekberdür anun yılduzı lahyân-şekil (Mecmua, Sevdâyî K. 4/20)¹¹

Sonuç

Bu çalışmada şiirleri incelenen şairlerin beyitlerinde görüldüğü gibi şairler -Zâtî, Baba Nedîmî, Çeşmî, Dânişî, Ferrûh, Ğarâmî, Sadrî, Zamîrî, Siyâmî ve en azından bizim bilmediğimiz başka şairler de varsa bunlar istisna- çoğu falcılık yapmamış ve remil falı bakmamışlardır. Ama Zâtî ve bazı şairlerin de bu ilmi şiirlerinde sevgiliyle ve aşk duygusuyla beraber işlediği hatırdan çıkarılmamalıdır. Şairler remildeki terimleri tıpkı diğer ilimlerde olduğu gibi (Tasavvufî, din dışı ve diğer gizli ilimler) sevgiliye, talihe, hayata, beklentilerine dair yeni mazmunlar, çağrışımlar ve okuyucunun zihninde yer edinmiş olan unsurları şiirlerinde kullanarak onlara değişik anlamlar yükleyerek ifade ve duygularında yeni alanlar bulmaya çalışmışlardır.

Sevgiliye ait ben, hat, ağız, saç gibi unsurlar; remilin kum taneleriyle ve terimleriyle ifade edilmeye çalışılmıştır. Şair sevgiliden haber almak, ona ulaşabilmek için çektiği sıkıntıları bu şekilde ifade etme imkânı bulmuştur. Genel itibariyle remil şiirde falcılık veya gelecekte haber almak için değil de daha çok sevgiliye ulaşabilmek için bir haberleşme aracı olarak kullanılmıştır. Örnek beyitlerden de görüldüğü üzere Nâbî, Hayâlî, Sünbül-zâde Vehbi ve Mehmed Sıdkî gibi birçok şair de remil ilmine karşı olumsuz tavırlarını belirtmişlerdir. *Hayriyye'*de oğlunu bu tür şeylerden uzak durma konusunda uyarı Nâbî, "Çıktı beyaz u humre ile fâlimiz bizim/ Hükm itdi rûy-ı âline remmâlimiz bizim" beytiyle "Bizim falımızda beyaz ve kırmızılık çıktı, remmâlimiz al yüzüne hükmetti" diyerek sevgilinin yüzündeki ala göndermede bulunmaktadır. Bu beyitte ve diğer şairlerin beyitlerinde de görüldüğü üzere remil, şiirlerde sevgiliye dair ifadeler ve terimlerle beraber şiirde yeni mazmunlar bulmak için kullanılmıştır. Şairler çoğu falcılık veya bunu gelecekte haber almak amacıyla değil de sadece sevgiliye olan

¹¹ GÜLER, Ömer Faruk. (2015). *Millî Kütüphane 06 MİL YZA 3810 Numaralı Şiir Mecmuasının 'Mecmuaların Sistemik Tasnifi Projesi'ne (Mestap) Göre Tasnifi*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.

âşıkâne ifadelerini dile getirmek için bir aracı/haberleşme vasıtası olarak kullanmaya çalışmışlardır.

Kaynakça

- AKDOĞAN, Yaşar. (1979). "Ahmedî Dîvân". Ankara. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,78357/ahmedi-divani.html> [erişim tarihi: 20.03.2015].
- AKYÜZ, Kenan-BEKEN, Süheyl-YÜKSEL, Sedit-CUMHUR, Müjgan. (1990). *Fuzûlî Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ARSLAN, Mehmed. (2004). *Antepli Aynî Divanı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- ATABEY, Kılıç. (1994). *Ahmed Neylî Divanı*. Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.
- AVŞAR, Ziya. (2017). "Revânî Divanı". Ankara: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,196374/revani-divani.html> [erişim tarihi: 22.03.2015].
- BALCI, Rüşti. (2017). *Kâtip Çelebi Keşfü'z-Zunûn An Esâmi'l-Kütübi Ve'l-Fünûn*. c. II. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- BAŞPINAR, Fatih. (2008). *17. Yüzyılın Şairlerinden Beyânî'nin Divan'ı İnceleme-Tenkitli Metin*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- BAYAK, Cemal. (2017). *Şehâbî Dîvânı İnceleme-Metin*. Ankara: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,194338/sehabi-divani.html> [erişim tarihi 18.08.2018].
- BEYZÂDEOĞLU, Süreyya Ali. (2004). *Sünbülzâde Vehbî Lütfiyye (Metin tespiti, özet, yorum ve açıklamalar)*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- BİLGİN, A. Azmi. (2017). "Nigârî Dîvânı". Ankara: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,194361/nigari-divani.html> [erişim tarihi: 30.03.2015].
- BİLKAN, Ali Fuat. (2011). *Nâbî Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed. (1977). *Yahyâ Bey. Dîvan Tenkitli Basım*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakl. Yayınları.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed. (1979). *Amrî Dîvan Tenkitli Basım*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed-TANYERİ, M. Ali. (1987). *Zatî Divanı (Edisyon Kritik ve Transkripsiyon)*. Gazeller Kısmı c. III. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakl. Yayınları.
- DEVECİ, Nurullah. (2010). *Mecmu'a-yı Eş'âr (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım) Milli Kütüphane Yz. A 4022*. Yüksek Lisans Tezi. Yozgat: Bozok Üniversitesi.
- DEVELLİOĞLU, Ferit. (Yayınları. Hazl: Aydın Sami Güneyçal). (2010). *Osmalıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

- EKE, Nagihan. (2009). *Zâtî'nin Şiirlerinde İlim*. Muğla: Turkish Studies.
- ERDEM, Sadık. (2005). *Neylî ve Dîvânı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- ERDOĞAN, Mustafa. (2011). "Bursalı Rahmî ve Dîvânı". Ankara. www.kulturturizm.gov.tr/TR,78354/divanlar.html [erişim tarihi: 05.04.2015].
- EREN, Abdullah. (2014). *Sıdkî Dîvânı İnceleme Metin*. Ankara: Altınpost Yayınları.
- ERGUN, Sadeddin Nüzhet. (1936). *Türk Şairleri Cilt II*, İstanbul.
- ERÜNSAL, İsmail. (1983). *The Life and works of Taci-zade Ca'fer Çelebi: with critical edition of his Divan*. İstanbul: İÜEF Üniversitesi.
- GÜLER, Ömer Faruk. (2015). *Millî Kütüphane 06 MİL YZA 3810 Numaralı Şiir Mecmuasının 'Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi'ne (Mestap) Göre Tasnifi*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.
- GÜZEL, Bilal. (2012). *Kemiksiz-zâde Safvet Mustafa ve "Nuhbetü'l-Âsâr Min Ferâidi'l-Eş'âr" İsimli Şair Tezkiresi*. Yüksek lisans tezi. Ankara: Gazi üniversitesi
- HANÇERLİOĞLU, Filiz. (1988). *Âşık Çelebi Divânı*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Hüseyin Remzî. (1305). *Lugat-ı Remzî*. İstanbul.
- İbrahim Cûdî Efendi. (1332). *Lugat-ı Cûdî*. Trabzon : Mirkoviç Matbaası.
- İnternet: KOÇ, Mustafa-TANRIVERDİ, Eyyüp. (2013). *el-Okyânûsu'l-Basît fî Terceme-i Kâmûsi'l-Muhît Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi Mütercim Âsım Efendi I-II*. İstanbul: www.ekitap.yek.gov.tr [erişim tarihi: 18.08.2018]
- İnternet: KOÇ, Mustafa-TANRIVERDİ, Eyyüp. (2013). *Vankulu Lügati Vankulu Mehmed Efendi I-II*. İstanbul: www.ekitap.yek.gov.tr [erişim tarihi: 18.08.2018]
- İnternet: *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. (2015). www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com
- İnternet: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. www.yazmalar.gov.tr [erişim tarihi: 31.07.2018].
- İPEKTEN, Halûk-KUT, Günay-İSEN, Mustafa-AYAN Hüseyin-KARABEY, Turgut. (2017). *Sehî Beg Heşt-Bihîşt*. Ankara: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/56165,hest-bihistpdf> [erişim tarihi 18.08.2018].
- KAPLAN, Mahmut. (1990). *Hayriyye - Nâbî (İnceleme-Metin)*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- KARAKÖSE, Saadet. (1994). *Nev'i-zade Atayi Divanı Kısmî Tahli-Metin*. Doktora Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi.
- KARAMAN, Hayrettin-ÖZEK, Ali-DÖNMEZ, İbrahim Kâfi-ÇAĞRICI, Mustafa-GÜMÜŞ, Sadrettin-TURGUT, Ali. (2011). *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- KAYA, Bayram Ali. (2003). *Azmî-zâde Hâletî Divânı (Giriş ve Dîvân'ın Tıpkıbasımı; Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvân'nun Tenkidli Metni)*. Harvard.
- KESİK, Beyhan. (2018). *Cenâbî Dîvânı*. Ankara: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,211661/cenabi-divani.html> [erişim tarihi 18.08.2018].
- KILIÇ, Filiz. (2018). *Âşık Çelebi Meşâ'irü's-Şu'arâ*. Ankara: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,210485/asik-celebi-mesairus-suara.html> [erişim tarihi 18.08.2018].
- KOCAER, Abdullah Feyzi. (2010). *İmam Nevevî Riyâzü's-Sâlihîn*. Sabah gazetesi.
- KUDRET, Altun. (1999). *Gelibolulu Mustafa Âlî ve Divânı (Vâridâtü'l-Enîkâ)*. Niğde: Özlem Kitabevi.
- KURTOĞLU, Orhan. (2004). *"Lebîb Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)"*. Ankara. www.kulturturizm.gov.tr/TR,78354/divanlar.html [erişim tarihi: 06.04.2015].
- KÜÇÜK, Sabahattin. (2011). *Bâkî Dîvânı Tenkitli Basım*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- LEVEND, Ağâh Sırrı. (1984). *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*. İstanbul: Enderun Yayınları.
- MENGİ, Mine. (1995). *Mesîhî Dîvânı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- MERMER, Ahmet. (1997). *Karamanlı Aynî ve Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- METİN, Akkuş. (2018). *"Nefî Divanı"*. Ankara: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,206118/nefi-divani.html> [erişim tarihi: 17.08.2018].
- NECATİGİL, Behçet. (2007). *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- ONAY, Ahmet Talât. (Hızl. Cemâl KURNAZ). (1992). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- PAKALIN, Mehmet Zeki. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. Cilt 3. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- PALA, İskender. (2010). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- SARAÇ, M. A. Yekta. (2002). *Emrî Divanı*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Sarı, Mevlüt. (1980). *El- Mevârid Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Bahar Yayınları.
- SOLMAZ, Süleyman. (2018). *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâ'sı (İnceleme-Metin)*. Ankara: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,201251/ahdi-gulsen-i-suara.html> [erişim tarihi 18.08.2018].
- SUNGURHAN, Aysun. (2017). *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şu'arâ*. Ankara: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,194494/kinalizade-hasan-celebi-tezkiretus-s-uara.html> [erişim tarihi 18.08.2018].
- Şemseddin Sami. (2007) *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

- TARLAN, Ali Nihad. (1967). *Zatî Divanı (Edisyon Kritik ve Transkripsiyon)*.Gazeller Kısmı c. I. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakl. Yayınları.
- TARLAN, Ali Nihad. (1970). *Zatî Divanı (Edisyon Kritik ve Transkripsiyon)*.Gazeller Kısmı c. II. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakl. Yayınları.
- TARLAN, Ali Nihat. (1992). *Hayâlî Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Taşköprü-zâde Ahmed Efendi. (1975). *Meczuatü'l Ulûm (İlimler Ansiklopedisi)*. (Sadeleştiren Mümin Çelik). İstanbul: Üç Dal Neşriyat Yayınları.
- TULUM, Mertol-TANYERİ, M. Ali. (1977). *Nev'î Divan Tenkidli Basım*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- YAKAR, Halil İbrahim. (2002). *Gelibolulu Sun'î Dîvânı ve Tahlili*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- YAZAR, İlyas. (2006). *Tokatlı Kânî Dîvânı*. Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.
- ZÜLFE, Ömer. (2004). *Yakînî Dîvân, Tenkitli Metin-Tetkik-Dizin*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.